



ENQUETE

FLEMMING ASK LARSEN

LYD, SPROGLYDE OG SPROGUDVIKLING

Hos det normalt hørende og seende barn sker sprogudvikling ved, at barnet møder ord i forskellige meningsfulde sociale sammenhænge – ord, som i første omgang blot opleves som en lydlig del af disse sammenhænge. Gradvist lærer barnet, at ord er til at kommunikere med, og efterhånden genkendes lydene som egentlige sproglyde.

Når man arbejder med kommunikation og kommunikationsudvikling hos funktionelt døvblindfødte, må man tage højde for, at muligheden for at bruge syn og hørelse i kommunikationen ligger et eller andet sted på en skala fra særdeles vanskeliggjort til reelt ikke-eksisterende. Derfor kan det være godt at tage sig tid til at tænke lidt over, hvilke funktioner synet og hørelsen normalt har i udviklingen af kommunikation.

I døve børns sproglige udvikling overtager synet de funktioner, som hørelsen har hos hørende børn, og hos blinde hjælpes hørelsen og følesansen ad med at kompensere for de funktioner, som synet tager sig af hos seende. Fordi der er forskel på, hvilke funktioner der er tale om, er der også forskel på hhv. døve og blinde børns og på hørende og seende børns sprogudvikling. Men fordi der netop er tale om forskellige funktioner, kan de varetages af andre sanser – hvis ellers omverdenen tilpasser sig børnenes forudsætninger. Både døve og blinde børn udvikler da også sædvanligvis tegnsprog eller talesprog.

Hos døvblindfødte børn er begge disse to vigtige sanser – synet og hørelsen – alvorligt svækkede. Den vanskelige udfordring er således at lægge til rette for en indlæring, hvor følesansen gennem taktile sanseindtryk og -udtryk støtter eller overtager de funktioner, som de svækkede sanser ikke kan klare. Den samlede mængde af de visuelle og lydige funktioner må overføres til en taktil modus.

Det følgende er en række refleksioner over, hvilke funktioner især høresansen har for sprogudvikling hos hørende.



Lyd

Lyd, som ikke forstås som noget andet end lyd, er støj (eller musik, men det vender jeg tilbage til). Og selv i situationer, hvor en lyd kun er interessant som støj, skifter fokus hurtigt fra lyden selv til, hvad der frembringer lyden. Så snart du ønsker at gøre noget ved støjen – og måske fjerne dette forstyrrende element – må du forstå lyden som noget andet end „bare lyd“. Du må forholde dig til, hvor den kommer fra. Lyd er næsten udelukkende interessant for os, fordi den henviser til noget andet end sig selv. Fænomener, som vi på denne måde interesserer os for, fordi de henviser til noget andet end sig selv, kalder vi for tegn.

Lyd indikerer, at noget (andet end lyden selv) laver denne lyd. Selve lyden er altså indeksikalsk og referentielt forbundet med dét, som frembringer lyden og med selve frembringelsen. Lyden i sig selv er ikke interessant for en organismes overlevelse i verden. Kun gennem lydens henvisning til sammenhænge og hændelser i verden er den betydnings- og meningsfuld.

Lyden af glas fx kan forekomme i utallige forskellige sammenhænge og lyde vældig forskelligt. Når man genkender lyden af glas, vil man uvilkårligt forstå lyden (og dermed glasset) i den sammenhæng, som lyden frembringes i. Det er vanskeligt at forestille sig lyden af glas uden en præciserende sammenhæng. Derimod er det forholdsvis let at forestille sig lyden af glas, når den præciseres som lyden af „en klinkende skål“, „en opvask“ eller „et glas, som tabes på gulvet“.

Lyden indikerer altså ikke bare en genstand i verden, men også altid en eller anden sammenhæng eller begivenhed, som genstanden indgår i.

Desuden har lyd altid forskellige kvaliteter. Nogle af disse kvaliteter angår begivenhedens karakter. Lyden kan være høj eller lav, skærende eller beroligende og dermed indikere ikke bare begivenheden, men også den kraft, som den gennemføres med, eller den modus, som den udføres i. Andre af disse kvaliteter angår begivenhedens kontekst. Lydens kvalitet kan fx indikere rummets karakter eller afstanden til lydkilden.

Sproglyde

Sproglyde har alle de egenskaber, som er beskrevet ovenfor, men de sammenhænge, som de optræder i, er af en særlig slags. Sproglyde indgår i en speciel gruppe af lyde, som opstår i, og er en del af, sociale samhandlinger med andre mennesker. Vi siger, at de tilhører det sociale domæne. Dermed er de en del af den måde, hvorpå vi forholder os emotionelt og praktisk til andre mennesker. Musik tilhører også denne gruppe af lyde og frembringes netop for sine emotionelle, æstetiske og sociale egenskaber.

At sproglyde kan have forskellige kvaliteter, gør dem særligt velegnede til at udtrykke den kraft eller modus, som vi ønsker at påvirke andre mennesker med. Bare tænk på





forskellen på stemmens kvalitet, når en mor hhv. trøster eller skælder ud på sit barn. Når vi spejler den andens lydlige modus, kan vi vise, at vi forstår den anden og den modus, som han er i. På den måde kan vi stille ind på hinanden rent emotionelt, og vi kan skabe en oplevelse af at være sammen – ikke bare fysisk, men socialt og emotionelt.

Sproglyde har desuden en anden meget vigtig egenskab: De frembringes ikke kausalt af den sociale sammenhæng, de optræder i, men som en kommentar til eller refleksion over noget i sammenhængen. Det betyder, at de ud over den emotionelle evaluering udtrykker en kognitiv bearbejdning af noget i sammenhængen. Vi har altså en speciel slags lyde, der indikerer en mental sammenhæng eller begivenhed i et socialt domæne.

Lyde giver som sagt kun mening som del af en sammenhæng, som vi så i eksemplet med „lyden af glas“. Det samme gør sig gældende med sproglyden „glas“. Hvis ordet ikke indgår i en sammenhæng, er det særdeles vanskeligt at forestille sig, hvad det refererer til. Mest oplagt er det, at vi må vide, hvilket sprog lyden skal forstås i sammenhæng med. Men selv hvis vi holder os inden for den danske sprogkode, må der lidt arbejde til, før ordet „glas“ får mening. Vi kan selvfølgelig konstruere en metalingvistisk forståelse af, at det er et ord, der kan referere til et bestemt materiale og en bestemt type objekter af dette materiale, men denne viden er underlig uvirkelig. Der er ingenting i verden, der knytter sig stabilt til ordet „glas“, når dette ord er løsrevet fra enhver sammenhæng. Men i lighed med lyden af glas, som altid opstår i en sammenhæng, bliver ordet „glas“ pludselig meget mere indholdsrigt, når det indgår i en meningsfuld semantisk sammenhæng som fx: „slå på glasset“, „jeg vasker lige glasbordpladen af“ eller „et glas, som tabes på gulvet“.

At mening er kontekstbestemt, bliver endnu mere tydeligt, hvis vi prøver at forestille os, hvad ordet „som“ betyder uden for en konkret kontekst. Ordet „som“ får først meningsfuldt indhold, når det kan referere til noget andet i en bestemt sproglig sammenhæng som i eksemplet ovenfor med „et glas, som tabes på gulvet“. Særligt interesserede kan jo prøve at filosofere lidt over de forekomster af ordet, som optræder i dette afsnit.

Sprogudvikling

Et hørende og seende barn møder ord i forskellige sociale og sproglige kontekster, og langsomt lærer barnet, hvordan man bruger dem. Lydene bliver til ord, der har en mening, når de anvendes på en meningsfuld måde.

I døve børns sprogudvikling overtager synet forholdsvis problemfrit de funktioner, som hørelsen har hos hørende. Det eneste, der skal til, er et visuelt orienteret socialt miljø og et visuelt baseret sprog. Ansigtsmimik, kropsholdning og gestuelle eller manuelle elementer overtager ubesværet de emotionelle elementer såsom kraft og modus. Og uanset om sproglige tegn udføres som lyde eller som visuelt orienterede bevægelser,



adskiller de sig uden problemer fra de fysiske kausale sammenhænge og opfattes nemt som indikationer på mental aktivitet.

Døvblindfødte skal have alle disse informationer via taktile input. Derudover skal de funktioner, som normalt varetages af synet, også lægges om i en taktil modalitet. Det betyder, at modus og begivenhed, tegn og reference, fysisk og social sammenhæng, emotionel evaluering og kognitiv bearbejdning – kort sagt den fysiske, den sociale og den mentale verden – skal deles taktilt, for at det døvblindfødte barn skal have en chance for at udvikle kommunikation.

Det er forholdsvis let at forestille sig, hvordan man taktilt mærker forskel på en mor, som trøster, og en mor, som skælder ud. Men hvordan mærker du forskel på „et glas (som jeg vil bede dig fylde med kaffe)“ og „et glas (som jeg vil give mor i gave)“?